

Капітаненко Н. П.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та управління проектами
Запорізької державної інженерної академії

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

TRADE SECRET AS OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY

Статтю присвячено аналізу особливостей комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності. Розглянуто питання історії становлення та визначення категорії «комерційна таємниця» на основі аналізу наукових джерел та чинного законодавства. Проведено аналіз співвідношення правових категорій «комерційна таємниця» та «ноу-хау». Сформуовано пропозиції з удосконалення теоретичних засад щодо зазначеної проблеми.

Ключові слова: комерційна таємниця, об'єкт інтелектуальної власності, інформація, секретна інформація, ноу-хау.

Статья посвящена анализу особенностей коммерческой тайны как объекта интеллектуальной собственности. Рассмотрен вопрос истории становления и определения категории «коммерческая тайна» на основе анализа научных источников и действующего законодательства. Проведен анализ соотношения категорий «коммерческая тайна» и «ноу-хау». Сформулированы предложения по усовершенствованию теоретических основ относительно данной темы.

Ключевые слова: коммерческая тайна, объект интеллектуальной собственности, информация, секретная информация, ноу-хау.

The article is devoted to the analysis of features of commercial secret as an object of intellectual property. The questions of the history of formation and definition of the category of commercial secret on the basis of analysis of scientific sources and current legislation are considered. The analysis of the ratiooflegal categories «commercial secret» and «know-how» is conducted. The proposals on the improve ment of the oretical principles concerning the mentioned problem are formed.

Key words: commercial secret, intellectual property object, information, secret information, know-how.

Вступ. Становлення ринкових відносин в Україні, інформатизація та інтелектуалізація виробництва, зростання рівня конкуренції між суб'єктами господарювання, яка не завжди має добросовісний характер, сприяють посиленню значення інформації. Процес розширеного виробництва інформаційних ресурсів, починаючи із середини ХХ ст., забезпечив перехід до інформаційного суспільства, а в подальшому – і до суспільства знань. В умовах розвитку інформаційних відносин, постійного розширення можливостей використання інформаційного простору мережі Інтернет, розвитку конкурентоспроможної господарської діяльності як ніколи гостро постає проблема захисту комерційно цінної, таємної інформації про виробництво, технологію, управління, фінансову та іншу діяльність суб'єкта господарювання. За таких умов комерційна таємниця як об'єкт правовідносин, зокрема, об'єкт інтелектуальної власності і спосіб захисту результатів інтелектуальної діяльності, набуває надзвичайно важливе значення для суспільства.

Проблематика комерційної таємниці в контексті історичного та правового розвитку знайшла своє відображення у працях таких українських вчених, як: Г.О. Андрощук, М.К. Галантич, Т.В. Івченко, О.В. Кохановська, О.О. Кулініч, О.А. Підпригора, А.І. Марущак, Ю.В. Носік, Г.О. Сляднева, Л.Д. Топалова та ін.

Метою статті є встановлення правової сутності комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності на основі аналізу нормативних і наукових джерел, результатів правозастосовної практики.

Інституалізація комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності пов'язана з трансформаційними процесами як в економічній сфері українського суспільства, так і в правовій, зокрема щодо регулювання інтелектуальної власності.

Аналіз правових джерел надає можливість стверджувати, що поява правової категорії «комерційна таємниця» в українському законодавстві пов'язана з питанням правового регулювання підприємницької діяльності на початку 1990-х рр. Законодавче закріплення категорія «комерційна таємниця» отримала в Законі СРСР «Про підприємства в СРСР» від 4 червня 1990 р., який в ст. 33 передбачав, що під комерційною таємницею розуміються пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державними таємницями, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам. Крім того, склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначалися керівником підприємства, однак саме Рада Міністрів СРСР мала встановлювати ті види діяльності підприємства, відомості про які не могли становити таємницю, з метою запобігання приховування відомостей про забруднення навколишнього середовища та іншу негативну діяльність, яка могла завдати шкоди суспільству [1].

Надалі Основи цивільного законодавства Союзу РСР та республік від 31 травня 1991 р. в розділі IV «Авторське право» регламентували охорону секретів виробництва, тобто технічну, організаційну або комерційну інформацію (ноу-хау), за умови, що така

інформація має дійсну або потенційну комерційну цінність з причин невідомості її третім особам, до неї відсутній вільний доступ відповідно до закону, власник інформації належні заходи до охорони її конфіденційності (ст. 151) [2]. Разом з тим, поняття комерційної таємниці в зазначеному нормативному акті приватного права подальшого розвитку не отримало.

Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. фактично повторив положення закону СРСР про комерційну таємницю, зазначивши, що відомості, які не можуть становити комерційну таємницю, визначаються Кабінетом Міністрів України, а відповідальність за розголошення і порядок охорони відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, встановлюється законодавчими актами України [3].

На початку 90-х рр. XX ст. в умовах розвитку ринкових відносин, запровадження нових технологій у виробництво, комерціалізації торгового обороту та відповідно до ч. 2 ст. 30 Закону України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р., Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю» від 9 серпня 1993 р. № 611, відповідно до якої, комерційну таємницю не становлять: установчі документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю чи окремими її видами; інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату, наявність робочих місць; документи про сплату податків і обов'язкових платежів; інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; документи про платоспроможність; відомості про участь посадових осіб підприємства в організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню [4]. Відтак було надано вичерпний перелік видів інформації, яку підприємства зобов'язані були надати органам державної влади, іншим юридичним особам за їх вимогою відповідно до законодавства.

Питання юридичної відповідальності за порушення правового режиму комерційної таємниці як нового правового явища знайшло відображення в Законі України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального (далі – КК), Кримінально-процесуального кодексів України (далі – КпАП) та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28 січня 1994 р. [5]. Так, відповідно до ч. 3 ст. 164³ «Недобросовісна конкуренція» КпАП України, отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця передбачало накладення штрафу від десяти до двадцяти мінімальних роз-

мірів заробітної плати. КК України було доповнено ст. 148⁶ «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та ст. 148⁷ «Розголошення комерційної таємниці», які передбачали застосування таких покарань, як: позбавлення волі на строк до двох (трьох) років, або штраф до п'ятдесяти (від трьохсот до п'ятисот) мінімальних розмірів заробітної плати, або виправні роботи на строк до двох років, або позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Як було зазначено, якісні зміни в інформаційній сфері суспільства більшості країн світу 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст. характеризувалися посиленням значення інформації як важливого чинника розвитку цивілізації [6, с. 16]. На думку В.А. Бачиніна та М.І. Панова «цивілізація як багатоцільова соціальна система прагне перебувати в динамічному стані рівноваги, здатна до саморегуляції і самовдосконалення <...>. Воля цивілізованого співтовариства до захисту себе від небезпек внутрішніх деструкцій виявляється з усією визначеністю у праві» [7, с. 128-132]. Відтак, саме право як атрибут цивілізованої спільноти мало стати засобом впорядкування і захисту нових відносин на стадії трансформації суспільства.

Україна, як складова цивілізованого соціуму, переживала ті ж самі явища на тлі розбудови суверенної, демократичної та правової держави. Зазначені роки розвитку Української держави щодо інформації як явища характеризувалися прагненням законодавця врегулювати новий зміст суспільних відносин шляхом прийняття відповідних нормативних актів. Саме в ці роки набули чинності Закони України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р., «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р., «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 р., «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р., «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. тощо. Положення про комерційну таємницю як один із засобів здобуття економічних переваг на конкурентному ринку врегулював Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р., визнавши проявами недобросовісної конкуренції неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та неправомірне використання комерційної таємниці [8].

В той же час, 28 червня 1996 р., набула чинності Конституція України, яка встановила принципи правового регулювання інформаційних відносин в країні, право кожного на доступ до інформації (ст. 34), право на індивідуальні чи колективні звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40) [9]. Конституція України, наділена вищою юридичною силою, стала правовою основою українського законодавства.

Серед зазначених раніше нормативно-правових актів Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., як базовий в інформаційній сфері, регламентує відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації. З урахуванням змін до законодавства, інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 1 Закону України «Про інформацію») [10]. За режимом доступу інформацію поділяють на відкриту та інформацію з обмеженим доступом, яка, в свою чергу, поділяється на конфіденційну, таємну чи службову. Конфіденційною визнається інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів власних повноважень. Закон, визнавши, що порядок віднесення інформації до таємної або службової та порядок доступу до неї регулюються законами, все ж не надав необхідного законодавчого визначення категорій, потреба в ідентифікації яких ставала все більш актуальною.

В подальшому систематизація розпорошених правових норм та узагальнення наукових теорій стосовно комерційної таємниці знайшли відображення в главі 46 «Право інтелектуальної власності на комерційну власність» Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, відповідно до якої, комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона, в цілому чи в певній формі та сукупності її складових, є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію (ч. 1 ст. 505) [11]. Важливо, що відсутність хоча б однієї з ознак, передбачених кодифікованим законом, виключає можливість віднесення інформації до комерційної таємниці.

Хоча закон і визнав статус комерційної таємниці, однак питання віднесення її до об'єктів інтелектуальної власності продовжує залишатися дискусійним. Так, О.В. Кохановська, досліджуючи цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні, приходять до висновку, що інформацію як об'єкт цивільного права можна розглядати в таких проявах: як одне з особистих немайнових благ, як результат творчої інтелектуальної діяльності, як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкту особливого роду [12, с. 8]. В той же час, Т.В. Івченко, вказуючи на відсутність усталеної думки науковців щодо юридичної природи прав на комерційну таємницю, визнає її окремим інститутом права інтелектуальної власності, в якому домінуюче місце займають цивільно-правові норми [13, с. 3]. Надає підстави для дискусії також регламентація комерційної таємниці ст. 36

Господарського кодексу України, яка упорядковує відносини між суб'єктами господарювання щодо неправомірного збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею [14].

Отже, у ході творчого пошуку серед правознавців сформувалося два підходи до вирішення спірного питання. Частина науковців-правників є прихильниками визнання комерційної таємниці об'єктом інтелектуальної власності, інша – доходить висновку про розгляд комерційної таємниці як складової інформації, яка, згідно зі ст. 177 ЦК України, є об'єктом цивільно-правових відносин.

Крім того, дискусійним та законодавчо невирішеним залишається питання співвідношення правових категорій «комерційна таємниця» та «ноу-хау». Поняття ноу-хау містить окремі нормативно-правові акти, зокрема, Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. визнає, що ноу-хау – це технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології та її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям не загально відомості та істотності [15].

Аналіз українського законодавства надає можливість визнати спільні риси категорій «комерційна таємниця» та «ноу-хау», а саме: комерційна цінність; встановлення режиму цінності інформації безпосередньо суб'єктом господарювання; необмеженість строків використання інформації; можливість практично застосовувати комерційно цінні дані. В контексті співвідношення зазначених категорій відмінним є те, що: володільцем комерційної таємниці може бути лише суб'єкт господарювання, а ноу-хау – кожна особа; комерційною таємницею є об'єктивна інформація, тоді як об'єктом ноу-хау може бути і суб'єктивна (навички, досвід, знання); умови конфіденційності комерційної таємниці та ноу-хау встановлюються також у різний спосіб тощо.

Відповідальність за порушення законодавства щодо комерційної таємниці передбачена ст. 164³ КпАП України, ст. 231, 232 КК України, положеннями ЦК України про відшкодування моральної та майнової шкоди, главою IV Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р.

Недосконалість правової конструкції категорії «комерційна таємниця» створює умови як для наукових спорів, так і для розбіжностей в правозастосуванні чинних норм. Невирішеними законодавцем залишаються питання ідентифікації комерційної таємниці як конфіденційної інформації чи таємної (є інформаційний лист Вищого господарського суду України щодо цього питання, однак він має рекомендаційний характер [16]), правового режиму доступу

до комерційно цінної інформації, порядку віднесення інформації до комерційної таємниці, узгодження положень ЦК України та ГК України тощо.

Висновки. Таким чином, становлення комерційної таємниці як об'єкта правових відносин пов'язано з розвитком ринкових відносин в Україні, посиленням ролі інформації в інноваційній економіці, інформатизацією суспільства. Аналіз чинних нормативно-правових актів та наукових джерел надає можливість визнати комерційну таємницю об'єктом інтелекту-

альної власності, регулювання якої здійснюється нормами цивільного, господарського, адміністративного та кримінального права.

Неврегульованість великого кола питань стосовно комерційної таємниці стримує інтелектуалізацію економіки, формування суспільства знань. На сьогодні назрілою є потреба в законі про правовий режим комерційної інформації, який би гармонійно поєднував приватно-правові та публічно-правові інтереси суб'єктів суспільних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про підприємства в СРСР: Закон СРСР від 04.06.1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v1529400-90>.
2. Основи цивільного законодавства Союзу РСР та республік: Закон СРСР від 31.05.1991 р. // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 26. – ст. 733.
3. Про підприємства в Україні: За кон України від 27.03.1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 24. – Ст. 272.
4. Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>.
5. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення : Закон України від 28.01.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 19. – Ст. 111.
6. Воронкова В.Г. Формування інформаційного суспільства в Україні: виклик чи потреба часу? / В.Г. Воронкова, О.В. Соснін // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2015. – № 60. – с. 14 – 24.
7. Бачинін В.А. Філософія права: [підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закладів освіти] / Бачинін В.А., Панов М.І. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 472 с.
8. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
9. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
10. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
12. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.03 / О.В. Кохановська ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 34 с.
13. Івченко Т.В. Цивільно-правове регулювання комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Т.В.Івченко ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2009. – 16 с.
14. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – Ст. 144.
15. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
16. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію: Інформаційний лист Вищого господарського суду від 28.03.2007 р. № 01-8/184 // Вісник господарського судочинства. – 2007. – № 3.